

บทที่ 5

การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

โลกในยุคสมัยใหม่ คนในสังคมมีความจำเป็นต้องพึ่งพาระบบและเครือข่ายของการสื่อสาร เนื่องจากข่าวสารข้อมูลต่างๆ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดความคิด วิสัยทัศน์ ทัศนคติและพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์มากขึ้นทุกคน จึงจำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการติดต่อประสานสัมพันธ์และรวมกลุ่มกันทางสังคม การสื่อสารจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ที่ต่างใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจ การดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพให้ประสบความสำเร็จ ดังนั้นในการศึกษาการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ควรมีการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับ ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แบบจำลองและทฤษฎีการสื่อสาร เทคโนโลยีการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดจนยุทธวิธีของการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

มีนักวิชาการได้มีการให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ไว้ดังนี้

ผจงจิตต์ อธิคมน์นทะ (2549 :21) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคม โครงสร้างสังคมนั้นประกอบด้วยกลุ่มคน ความสัมพันธ์และสถาบัน คือเป็นการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มคน การเปลี่ยนแปลงในด้านนี้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในอัตราการเกิด อัตราการตาย การกระจายตัวของประชากร การอพยพเคลื่อนย้าย เพราะกลุ่มคนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจะมีผลต่อสังคมเสมอ

ราชบัณฑิตยสถาน (2549 : 219) ให้ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การปรับเปลี่ยนการจัดระเบียบองค์การทางสังคมทางด้านสถาบันหรือแบบแผนของบทบาททางสังคม การเปลี่ยนแปลงนี้อาจเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปอย่างถาวรหรือชั่วคราว โดยการวางแผนหรือเป็นไปเองตามธรรมชาติ และอาจจะเป็นประโยชน์หรือให้โทษ

นิเทศ ดินณะกุล (2551 : 9) อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมหรือรูปแบบของความสัมพันธ์และการปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม ระเบียบแบบแผนค่านิยมและวัฒนธรรม

สุริชัย หวันแก้ว (2553 : 156) อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชาวชนบทและชาวเมือง เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวนี้ย่อมเกิดขึ้นในระดับกลุ่มบุคคลและในระดับสถาบันทางสังคมไม่ว่าจะเป็นในสถาบันครอบครัว เครือญาติ หรือสถาบันเศรษฐกิจ ก็เป็นไปได้

จินตวิโร เกษมสุข (2554 : 10) อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในโครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคม ซึ่งระบบสังคม คือ การรวมกันของหน่วยต่างๆ ในสังคมซึ่งมีหน้าที่แตกต่างกัน แต่มีหน้าที่ร่วมกันในการแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน

Rogers (1995 : 97) อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง กระบวนการซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคม เมื่อมีความคิดใหม่ๆ จะถูกประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา มีการแพร่กระจายออกไป และได้รับการยอมรับหรือไม่ยอมรับ จนนำไปสู่ผลกระทบต่อสังคมนั้นหมายถึงว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เกิดขึ้นแล้ว

กล่าวโดยสรุป การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่ขึ้นในระบบสังคม โครงสร้างทางสังคมและความสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นสามารถเป็นรูปแบบทั้งบวกและลบหรือที่เป็นคุณประโยชน์หรือโทษก็ได้

รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีรูปแบบที่แตกต่างกันมากมาย ขึ้นอยู่กับธรรมชาติบริบทแวดล้อมและสถานการณ์ต่างๆ แบบแผนโครงสร้างทางสังคมตลอดจนความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยนักสังคมวิทยามักจะศึกษาารูปแบบการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 2 มิติ และมีการนำทั้ง 2 มิติมาพิจารณา ร่วมกันจนเป็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 4 รูปแบบ (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์. 2547 : 267-269) มีรายละเอียดดังนี้

1. การแบ่งรูปแบบการเปลี่ยนแปลงตามมิติ 2 มิติ

1.1 มิติในด้านขอบเขต (Scope) การเปลี่ยนแปลงซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ การเปลี่ยนแปลงระดับกลาง (Moderate) และการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐาน (Fundamental) คือ

1.1.1 การเปลี่ยนแปลงระดับกลาง มีขอบเขตหรือการจำกัด จึงเปลี่ยนแปลงเฉพาะบางส่วนของสังคม หรือองค์กรระดับอื่นๆ การเปลี่ยนแปลงระดับดังกล่าวแม้ว่าจะมีความกว้างขวางพอที่จะบังคับได้และมีความสำคัญพอแต่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงองค์การโดยรวม การเปลี่ยนแปลงระดับกลางมักจะเกิดขึ้นในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป กินเวลายาวนาน โดยผ่านทาง การเปลี่ยนแปลงย่อยเพิ่มสะสมมากขึ้นเป็นลำดับ มากกว่าการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลัน จากการใช้ความรุนแรงฉับพลัน เช่น การเปลี่ยนแปลงระดับการศึกษาเฉลี่ยของประชากรในสังคมหนึ่ง ประชากรเปลี่ยนแปลงโดยเฉลี่ยจากการจบการศึกษาระดับประถมศึกษาไปสู่การจบระดับมัธยมศึกษาอาจใช้เวลากว่าชั่วอายุ การเพิ่มขึ้นของระดับการศึกษามีผลกระทบต่อชีวิตในด้านต่างๆ แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงจึงอยู่ในระดับปานกลาง

1.1.2 การเปลี่ยนแปลงระดับรากฐาน มีขอบเขตและความลึกค่อนข้างมาก จึงเปลี่ยนแปลงส่วนต่างๆ ของสังคมหรือองค์การประเภทอื่นๆ เป็นส่วนใหญ่หรือทั้งหมด การเปลี่ยนแปลงประเภทนี้เกิดขึ้นน้อยกว่าแบบแรก แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะเห็นได้ชัดเจน และมีความสำคัญยิ่ง เช่น ชุมชนเมืองใหม่ (Boomtown) ที่ขยายตัวจากหมู่บ้านขนาดเล็กประกอบด้วยประชากรไม่กี่พันคนไปสู่เมืองที่มีประชากรกว่าหลายหมื่นคน ในเวลาเพียงปีสองปี จากผลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ถือว่าอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงขั้นรากฐาน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานมักจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจากการเปลี่ยนแปลงฉับพลันในภาวะเงื่อนไขทางนิเวศวิทยา หรือ อุบัติการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองแบบพลิกแผ่นดิน

1.2 มิติในด้านความมีวัตถุประสงค์ (Purposefulness) ของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ การเปลี่ยนแปลงโดยจงใจ (Intentional Changes) และการเปลี่ยนแปลงโดยไม่จงใจ (Unintentional Changes) คือ

1.2.1 การเปลี่ยนแปลงโดยจงใจ ริเริ่มโดยบุคคลหรือองค์การผู้พยายามทำการปรับเปลี่ยนภาวะทางสังคมและวัฒนธรรมให้ไปในวิถีทางที่พึงปรารถนา การเปลี่ยนแปลงประเภทนี้ มักจะมีความซับซ้อนใช้เวลายาวนานและเกี่ยวข้องกับการกำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจน การวางแผน

กลยุทธ์ในการดำเนินการระดมทรัพยากรและการสนับสนุนการดำเนินโครงการต่างๆ และการพยายามแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง การเอาชนะแรงต่อต้านและสุดท้ายถ้าประสบความสำเร็จจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการได้ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงจำนวนมากที่ประสบความสำเร็จจากความล้มเหลว ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงบางครั้งจะประสบความสำเร็จจากการใช้เวลายาวนาน เช่น ขบวนการเรียกร้องสิทธิของคนผิวดำในสหรัฐอเมริกา

1.2.2 การเปลี่ยนแปลงโดยไม่ตั้งใจ ไม่ได้มีการวางแผนล่วงหน้า เกิดขึ้นในลักษณะของการตอบสนองต่อความตึงเครียดที่รบกวนหรือกระทบสังคม หรือองค์การอื่นๆ จากความพยายามจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากความตึงเครียดเหล่านี้ แบบแผนต่างๆ ของการจัดระเบียบหรือแบบปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ มีการปรับเปลี่ยนที่ละเล็กทีละน้อย หรือมีการยอมรับแบบแผนและกิจกรรมแบบใหม่ๆ เนื่องจากกระบวนการนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคมสมัยใหม่ มักจะยากต่อการชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามในระยะเวลาของกระบวนการนี้อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในสังคม เช่น ในสหรัฐอเมริกาถึงแม้จะไม่มีนโยบายระดับชาติที่ส่งเสริมการเติบโตของชานเมือง แต่จากผลของพลังน่านับการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การใช้รถยนต์ ความต้องการบ้านสำหรับครอบครัวเดี่ยวชานเมือง จึงกลับกลายเป็นชุมชนที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา

2. การแบ่งโดยใช้มิติ 2 มิติมาเป็นพื้นฐานของรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 4 รูปแบบ

2.1 การปฏิรูปทางสังคม (Social Reforms) เป็นการเปลี่ยนแปลงระดับกลางที่เป็นไปโดยตั้งใจ ในกรณีนี้บุคคลหรือองค์การเป็นฝ่ายริเริ่มความพยายามในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในขอบเขตจำกัดเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตนเองปรารถนา หรือเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ เช่น การจัดตั้งโครงการสงเคราะห์คนว่างงานเพื่อลดปัญหาด้านการเงินในระหว่างการต้องการออกจากงาน มักจะเรียกว่าเป็น “แนวเสรีนิยม” และเมื่อต้องการที่จะธำรงภาวะทางสังคมแบบเดิมเอาไว้ มักจะเรียกว่าเป็นแนว “อนุรักษนิยม” (Conservative)

2.2 การปรับตนของสังคม (Social Adjustment) เป็นการเปลี่ยนแปลงระดับกลางที่เป็นไปโดยไม่ตั้งใจ มักจะเป็นผลพลอยได้จากความพยายามที่จะแก้ปัญหาความตึงเครียดที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น สังคมหนึ่งมีอัตราการเกิดเพิ่มสูงขึ้น ระบบโรงเรียนจะรู้ว่าจำเป็นต้องขยายตัวเพื่อรองรับภาวะงานที่เพิ่มขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มงบประมาณและเพิ่มภาษีและผลิตครูให้มากขึ้น ซึ่งในทางกลับกันจะมีผลอย่างอื่น ๆ ต่อสังคมหรือชุมชนโดยส่วนรวม

การเปลี่ยนแปลงชนิดนี้เป็นรูปแบบที่แพร่หลายที่สุด ถึงแม้ว่ากระบวนการนี้มักจะไม่ค่อยได้รับการรับรู้ในฐานะที่เป็นการเปลี่ยนแปลงมากนักจนกระทั่งปรากฏการณ์นี้ได้เกิดขึ้นแล้วก็ตาม

2.3 การปฏิวัติทางสังคม (Social Revolution) เป็นการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานที่เกิดขึ้นโดยความจงใจ ผู้นำการปฏิวัติมุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมหรือองค์การชนิดใหม่ โดยทั่วไปมักจะคิดว่าการปฏิวัติเป็นเรื่องทางการเมืองโดยรากฐาน แต่ความจริงแล้วเป็นการปฏิวัติเชิงเศรษฐกิจและการปฏิวัติเชิงสังคม เช่น ในประวัติศาสตร์ยุโรปช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 และ 18 เมื่อกลุ่มพ่อค้าพยายามแย่งชิงความเป็นใหญ่ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมจากพวกขุนนางเจ้าของที่ดิน การปฏิวัติจะถูกเรียกว่าเป็นแบบ “พลิกแผ่นดิน” (Radical) ถ้าเป็นความพยายามที่จะสร้างภาวะทางสังคมแบบใหม่ทั้งหมดจะถูกเรียกว่า “การปฏิวัติ”

2.4 การแปรรูปทางสังคม (Social Transformations) เป็นการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานที่เป็นไปโดยไม่จงใจ ในระยะแรกการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมระดับรากฐานมักเป็นไปโดยไม่จงใจ ผู้เข้าร่วมในการเปลี่ยนแปลงมักจะเริ่มจากการพยายามก่อให้เกิดการปฏิรูปที่มีขอบเขตจำกัดเพื่อแก้ปัญหาความตึงเครียดที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม แต่ความพยายามในการปฏิรูปเหล่านี้อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของทั้งสังคมในที่สุด เช่น การตรากฎหมายสังคมของประธานาธิบดีรูสเวลต์ของสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 1933 เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ โดยเสริมพลังให้ระบบทุนนิยมของสหรัฐอเมริกา แต่ผลของการใช้กฎหมายดังกล่าวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพื้นฐานของทุนนิยมสมัยใหม่ รวมทั้งสร้างสังคมที่เน้นสวัสดิการมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป ในความเป็นจริงเราไม่สามารถแบ่งแยกการเปลี่ยนแปลงระดับกลางกับการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานหรือการเปลี่ยนแปลงโดยจงใจกับการเปลี่ยนแปลงโดยไม่จงใจออกจากกันได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ในระยะยาวกระบวนการเปลี่ยนแปลงสามารถเปลี่ยนผันจากแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่งได้ กระบวนการที่เริ่มจากการปฏิรูประดับกลางอาจกระตุ้นกระแสการปรับตัวที่ไม่ตั้งใจอาจจะสะสมกันเข้าสู่การปฏิวัติทางสังคมและอาจจะเปลี่ยนรูปแบบไปในที่สุด

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามองสังคมเป็นระบบกระทำการ (System of Action) การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นในระบบสังคมหนึ่ง ๆ ก็ย่อมจะสามารถพิจารณาสาเหตุออกได้เป็น 2 ประการใหญ่ ๆ (สุนทร ปัญญาพงษ์. 2554 : 248-249) ดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงที่มีสาเหตุขึ้นมาจากภายในของระบบสังคม

การเปลี่ยนแปลงที่สาเหตุขึ้นมาจากภายในของระบบสังคม ก็คือการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นจากการทำงานของระบบเองไม่มีพลังภายนอกเข้ามาบีบบังคับ และตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนี้ยังแบ่งออกได้เป็น 2 ประการคือ

1.1 การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) ในสังคมการประดิษฐ์คิดค้นนี้เป็นการนำเอาเทคนิควิธีการหรือความคิดที่มีอยู่เดิมมาผสมผสานกับความรู้ใหม่ๆ เป็นการใช้ความรู้ที่มีอยู่เดิมแล้วสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมา การประดิษฐ์คิดค้นเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป คือมีการผสมผสานปรับปรุงอย่างต่อเนื่องกัน การประดิษฐ์คิดค้นนี้ยังจำแนกออกไปได้อีก 2 ประการ คือ การประดิษฐ์คิดค้นทางวัตถุ (Technological Invention) อันได้แก่ รถยนต์ โทรทัศน์ เครื่องบิน หรือเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และการประดิษฐ์คิดค้นทางสังคม (Social Invention) ได้แก่ การคิดสร้างกฎหมายใหม่ๆ ขนบประเพณีหรือธรรมเนียมใหม่ๆ วิทยาศาสตร์ใหม่ๆ ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลทำให้การดำเนินชีวิตในสังคมนั้นเปลี่ยนแปลงไป

อย่างไรก็ตามการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาไม่ว่าจะเป็นในด้านวัตถุหรือทางสังคมก็ตามก็ไม่ใช่ง่าย ในสังคมต่างๆ นั้นนักคิดเหล่านี้มีไม่มากนัก ดังนั้นผลกระทบที่จะทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงจากภายในสังคมนั้นๆ เองจึงมีน้อย

1.2 การอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ของสังคมได้อย่างไม่ครบถ้วน (Imperfect Socialization) การอบรมสั่งสอนสมาชิกผู้เยาว์ของสังคมนี้แต่เดิมมาเป็นหน้าที่ของครอบครัว โดยเฉพาะแต่ในสภาพปัจจุบันได้มีสถาบันการศึกษารับช่วงไปอบรมสั่งสอนอีกที่หนึ่ง ทั้งนี้เพราะว่าสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบันได้ทำให้พ่อแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวมากขึ้น จะกลับบ้านก็เย็นค่ำ เวลาที่จะได้พบปะพูดคุยอบรมสั่งสอนบุตรหลานก็มีน้อยลง ภาระนี้จึงไปตกอยู่กับคนแก่คนเฒ่า และโรงเรียน สำหรับกรณีโรงเรียนนั้นถ้าสถาบันการศึกษาอันเป็นที่หวังของพ่อแม่ได้ละเลยในหน้าที่นี้ก็จะยอมทำให้ผู้เยาว์ที่จะเป็นสมาชิกของสังคมต่อไปขาดความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมของสังคม อันมีผลต่อพฤติกรรมที่จะเปลี่ยนแปลงไปได้

นอกจากนี้ในบางครั้งพ่อแม่ที่เป็นผู้ให้การอบรมสั่งสอนผู้เยาว์โดยตรงออกไปทำงานนอกบ้านและคงทิ้งให้บุตรหลานของตนต้องอยู่กับคนแก่ที่เป็น ปู่ ย่า ตา ยาย หรือคนรับใช้จะทำให้เด็กขาดความรัก ความอบอุ่น และอาจเลียนแบบนิสัยของ ปู่ ย่า ตา ยาย อันเป็นการเลียนแบบพฤติกรรมชั่วร้าย กล่าวคือเกิดการปลูกฝังลักษณะคนรุ่นใหม่จากวัฒนธรรมของคนรุ่นเก่า ทำให้คน

รุ่นใหม่เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมไม่ถูกต้อง ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับสังคมที่เขาจะมีชีวิตอยู่ต่อไปในอนาคตได้ เพราะฉะนั้นเราจะสังเกตได้ แม้ว่าสังคมนั้นๆ จะไม่มีการประดิษฐ์คิดค้นอะไรเลย แต่สังคมก็ยังคงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ดี เพราะสาเหตุอันเนื่องมาจากการอบรมสั่งสอนที่ไม่สมบูรณ์นี้เอง

2. การเปลี่ยนแปลงที่มีสาเหตุมาจากภายนอกระบบสังคม

การเปลี่ยนแปลงที่มีสาเหตุจากภายนอกระบบสังคมนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการติดต่อกันอันเป็นกระบวนการที่มีทั้งการให้และการรับ ทั้งนี้เพราะว่าตามปกติจะมีการปะทะสังสรรค์กันระหว่างวัฒนธรรมของแต่ละสังคมที่เข้ามาติดต่อกัน การเปลี่ยนแปลงจากสาเหตุนี้ปรากฏให้เห็นหลายรูปแบบ ซึ่งในที่นี้จะจำแนกออก 2 ประการ คือ

2.1 การแพร่กระจาย (Diffusion) การแพร่กระจายหมายถึงการที่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งกระจายไปสู่สังคมอื่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่จะมาจากการแพร่กระจาย ตัวอย่างเช่น ในสังคมไทยได้รับเอาการแพร่กระจายของวัฒนธรรมตะวันตกในเรื่องเกี่ยวกับการแต่งกาย สวมเสื้อนอก ผูกเนคไท สวมกระโปรง สวมรองเท้าส้นสูง หรือการที่คนไทยรับเอาการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมอินเดียในด้านพระพุทธศาสนา รับเอาค่านิยมในด้านความขยันอดทน การเอาประโยชน์จากคนอื่นจากวัฒนธรรมจีน เป็นต้น

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมมีทั้งในด้านวัตถุและที่ไม่ใช่วัตถุ การที่วัฒนธรรมแตกต่างกันมาปะทะกันก็จะเกิดการเปรียบเทียบและวัฒนธรรมเด่นก็จะแผ่กระจายออกไปเมื่อคนส่วนใหญ่เห็นว่าดีก็จะรับเอามาปฏิบัติโดยเฉพาะวัฒนธรรมทางด้านวัตถุนั้นง่ายกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ นอกจากนี้การสื่อสารการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วในปัจจุบันมีส่วนช่วยทำให้การแพร่กระจายเป็นไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น

2.2 การยืมทางวัฒนธรรม (Cultural Borrowing) ในปัจจุบันได้มีการขอยืมกันทางวัฒนธรรมระหว่างมิตรประเทศ การยืมวัฒนธรรมนี้จะมีลักษณะของการแลกเปลี่ยน (Exchange) เมื่อมีการยืมแล้วก็จะมีการนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของสังคมนั้น ตัวอย่างเช่น สังคมไทยของเราในปัจจุบันได้มีการยืมวัฒนธรรมตะวันตกมาปรับใช้มากมาย ทั้งภาษาพูด การแต่งกาย ทัศนคติ ค่านิยม ลัทธิการปกครองแบบประชาธิปไตย รถยนต์ รวมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้น วัฒนธรรมตะวันตกนี้เมื่อราวๆ 2,000 ปีมาแล้ว เมื่อเทียบกับวัฒนธรรมจีน อินเดีย และกรีก วัฒนธรรมตะวันตกยังด้อยอยู่มากวัฒนธรรมตะวันตกต้องยืมวัฒนธรรมกรีก และอินเดีย แต่มาใน

ปัจจุบันนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปเพราะวัฒนธรรมตะวันตกเด่นขึ้นมา เนื่องจากความเจริญทางเทคโนโลยี มีระบบวิชาการที่ก้าวหน้า วัฒนธรรมเด่นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการใช้ประโยชน์ทาง วิชาการได้ดีมาก อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมเด่นสมัยหนึ่งอาจเป็นวัฒนธรรมด้อยอีกสมัยหนึ่งก็ได้

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการตอบสนองความต้องการ ของมนุษย์เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งสามารถสรุปสาเหตุหลักๆ ของการเปลี่ยนแปลง (จินตวีร์ เกษมสุข. 2554 : 12-13) ดังนี้

1. ความต้องการปรุงแต่งวัฒนธรรมและสังคมให้เจริญงอกงามขึ้น มีการปรับวัฒนธรรม ให้เหมาะสมกับสังคมในปัจจุบัน จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เช่น การแต่งกาย การ รับประทานอาหาร เป็นต้น

2. การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมจากสังคมอื่น ซึ่งเกิดจากความเจริญในด้านการสื่อสารที่ อำนวยให้เกิดการติดต่อถึงกันอย่างสะดวกรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมจากสังคมอื่นจึงเป็นไป อย่างกว้างขวาง

3. ความต้องการของมนุษย์ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่นำไปสู่การ เปลี่ยนแปลง ซึ่งมนุษย์มีแนวโน้มที่ต้องแสวงหาสิ่งตอบสนองหรือสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นอย่าง ต่อเนื่อง

4. การเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น ประชากรมีจำนวนมากขึ้น ทำให้มี การแข่งขันกันสูง เกิดความขัดแย้ง (Conflict) มากขึ้น อันเป็นปัญหาที่มนุษย์ต้องหาวิธีการสร้าง ระเบียบ เพื่อแก้ไขความยุ่งยากดังกล่าว ดังนั้น วัฒนธรรมของมนุษย์ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

5. การพัฒนาของเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติและ พฤติกรรมของคนในสังคมอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการสื่อสารในอันที่จะส่งผลต่อการพัฒนาหรือการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมไปในทางที่ดีขึ้นนั้น ขึ้นอยู่กับการวางแผนการสื่อสารอย่างเป็นขั้นตอน โดยมี รากฐานมาจากข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในสังคม อันมีเป้าหมายส่วนใหญ่เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทัศนคติหรือพัฒนาพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งความเปลี่ยนแปลงนี้ สามารถวัดได้ด้วยยุทธวิธีการสื่อสารหลากหลายรูปแบบผสมผสานกัน

การเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งอาจส่งผลสะท้อนต่อเนื่องกันไป และผลสรุป คือ เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่การเปลี่ยนแปลงที่สังคมต้องการ คือ การเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า “การ

พัฒนา” ทั้งนี้ก็เพราะว่าการพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ได้กำหนดทิศทางและจุดมุ่งหมาย รวมทั้งมีการควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงตามระยะเวลาที่กำหนดได้ไว้ด้วย

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้มีนักวิชาการได้เสนอทัศนะที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ ศิริรัตน์ แอดสกุล (2555 : 217-220) และผจงจิตต์ อธิคมนันท์ (2549 : 25-29) ได้สรุปสาระสำคัญของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนี้

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ สภาพทางภูมิอากาศและภูมิประเทศ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากปัจจัยนี้และมีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบันเป็นเรื่องที่หาได้ยาก เมื่อเกิดขึ้นแล้วไม่ค่อยมีผลมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์มีวิทยาการที่เจริญก้าวหน้ามากสามารถหาทางป้องกันแก้ไขได้ แต่ในสมัยก่อนปัจจัยนี้มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมมาก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากปัจจัยนี้มีผลทำให้มนุษย์มีการอพยพเคลื่อนย้ายไปสู่สภาพแวดล้อมอื่น ซึ่งการเคลื่อนบ้านไปสู่สภาพแวดล้อมที่ต่างกันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรม ถ้าสภาพแวดล้อมของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ เช่น การที่ฝนแล้ง ทำให้คนที่ทำอาชีพเกษตรกรรมต้องการมีการเปลี่ยนแปลงที่ทำมาหากิน หรือเปลี่ยนอาชีพใหม่ เป็นต้น

2. การเปลี่ยนแปลงทางประชากร การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่ในขนาดหรือการกระจายของประชากรทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จะเกิดการอพยพหรือรู้จักปรับปรุงวิธีการในการผลิต เช่น ในประวัติศาสตร์ของพวกฮัน (Huns) ญี่ปุ่น เป็นชนชาติที่มีทรัพยากรจำกัดไม่เพียงพอกับจำนวนประชาชนที่เพิ่มขึ้น ซึ่งต้องมีการต่อสู้ทำสงครามกับเจ้าของถิ่นซึ่งจะไปตั้งรกรากใหม่ ก่อให้เกิดการฆ่ากัน เป็นผลต่อการเปลี่ยนแปลงหลายๆ ด้าน การอพยพของประชากรทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะว่าทำให้กลุ่มผู้อพยพเผชิญกับสภาพแวดล้อมใหม่ มีการติดต่อกับสังคมใหม่และเผชิญกับปัญหาใหม่ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางประชากร ก็จะทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม เช่น ผู้ที่อพยพเข้าไปใหม่ ถ้ามีจำนวนมากกว่าผู้ที่เป็นเจ้าของถิ่น ผู้ที่เข้าไปใหม่ก็พยายามเผยแพร่วัฒนธรรมของตนซึ่งจะก่อให้เกิดการปรับปรุงวัฒนธรรมขึ้นใหม่ วัฒนธรรมของเจ้าของถิ่นเดิมอาจสูญหายไปก็เป็นได้ เป็นต้น นอกจากนี้ ถ้าประชากรในสังคมหนึ่งมีจำนวนน้อย การขยายการอุตสาหกรรมทำได้ลำบาก เพราะระบบอุตสาหกรรมต้องอาศัยการแบ่งงาน ถ้าคนน้อยก็

จะอาจจะไม่พอกับตำแหน่งที่มีอยู่ หรือการเคลื่อนย้ายประชากรจากชนบทสู่เมืองก็จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและอาจเป็นปัญหาสังคมได้ เนื่องจากสังคมชนบทและสังคมเมือง มีลักษณะความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน การจะปรับชีวิตจึงเป็นไปได้ลำบาก

การเปลี่ยนแปลงทางประชากร มีผลต่อสังคมมาก โดยเฉพาะในสังคมที่กำลังพัฒนาถ้ามีอัตราการเกิดเพิ่มมากขึ้น ครอบครัวในสังคมที่กำลังพัฒนา ส่วนมากจะรับภาระการเลี้ยงดูบุตรให้มีคุณภาพดีนั้นยาก และตกเป็นภาระของรัฐบาล ที่จะต้องช่วยเหลือพัฒนาประชาชนก่อน ซึ่งแทนที่จะได้ใช้เงินเพื่อการพัฒนาด้านอื่นๆ การเปลี่ยนแปลงประชากรนับว่ามีผลต่อสังคมอย่างมาก ถ้าประชากรขาดคุณภาพ ขาดการศึกษา มีการว่างงาน จะมีผลกระทบต่อด้านอื่นๆ ในสังคมเป็นอย่างมาก ดังนั้นปัญหาสังคมจะเกิดขึ้นในสังคมที่กำลังพัฒนานั้นๆ ซึ่งผิดกับประชากรในประเทศที่พัฒนาแล้ว ประชากรมีคุณภาพและอัตราการเกิดของประชากรไม่สูงนัก เป็นผลทำให้การเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว

3. การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อ การประสพกันทางวัฒนธรรม ได้แก่ การที่วัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้มาติดต่อกัน ซึ่งอาจจะเป็นโดยการบังคับข่มขู่ หรือโดยสมัครใจหรือโดยชักชวนก็ได้ สังคมที่อยู่ในเขตของการติดต่อกันจะเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลง เมื่อวัฒนธรรมย่อยได้กระจายเผยแพร่เข้ามา สังคมที่มีการติดต่อกับสังคมอื่นจะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและเป็นไปอย่างรวดเร็ว การติดต่อกันเป็นไปได้หลายรูปแบบ เช่น การเดินทางย่อมทำให้วัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมผสมผสานกับวัฒนธรรมใหม่ การสื่อสาร การประชาสัมพันธ์ การบังคับทางการเมือง หรือการยึดอาณานิคม เป็นต้น

4. โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคมมีผลต่ออัตราการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่อำนาจส่วนใหญ่ตกอยู่กับผู้อาวุโส เช่น สังคมจีนจะมีแนวโน้มชอบการเปลี่ยนแปลงน้อย ไม่ยอมรับสิ่งใหม่ หรือในสังคมที่เน้นถึงรูปแบบความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม และฝึกให้บุคคลรับผิดชอบต่อกลุ่ม จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก จะตรงกันข้ามกับสังคมที่เน้นปัจเจกบุคคล จะเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายมาก

โครงสร้างทางสังคมที่เหนียวแน่น บทบาทของบุคคล หน้าที่ ศักดิ์ศรี สิทธิ ไม่เปลี่ยนแปลง ยึดถือประเพณีจะไม่ยอมและต่อต้านการเปลี่ยนแปลงในสังคมเช่นนี้ การจัดระเบียบสังคมและการควบคุมธรรมชาติมีน้อย เพราะว่ามีมนุษย์มีความรู้ต่ำ พอมีการเปลี่ยนแปลงจึงกลัวจะเกิดอันตรายแก่

ตนและส่วนรวม อย่างไรก็ตามก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพราะว่าตัวบุคคลและสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงเสมอ

5. ทศนคติและคุณค่า การเปลี่ยนแปลงจะเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับชาวตะวันตก ซึ่งส่วนมากภูมิใจในความก้าวหน้าและทันสมัย แต่ละสังคมจะมีทศนคติต่อการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันทศนคติของสังคมที่ยกย่องบูชาบรรพบุรุษ อดีต ความมีเกียรติ และการเชื่อฟังผู้อาวุโสกว่า จะยึดถือประเพณีพิธีกรรมต่างๆ การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างช้า และไม่เต็มใจเปลี่ยน เมื่อวัฒนธรรมคงอยู่นาน คนในสังคมจะทักท้วงเอาว่ามั่นเป็นเช่นนั้นตลอดไป และจะมีแนวโน้มหลงในชาติของตน โดยมองเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างในวัฒนธรรมของชาติตนเป็นสิ่งที่ดีเลิศและถูกต้องไม่มีชาติใดจะเทียบได้

กลุ่มต่างๆ ในสังคมจะแสดงถึงการยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน การเปลี่ยนแปลงของแต่ละสังคมจะมีทั้งพวกคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ซึ่งอาจจะมีการยอมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่ง และอาจมีการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงในอีกอย่างหนึ่ง โดยไม่มีสังคมใดที่จะรับการเปลี่ยนแปลงโดยเท่าเทียมกัน

6. การเล็งเห็นความจำเป็น อัตราและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงของสังคมขึ้นอยู่กับความจำเป็นซึ่งสมาชิกของสังคมเล็งเห็น และการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะนำไปสู่ความจำเป็นและความต้องการใหม่ๆ ขึ้น ซึ่งเป็นความต้องการตามความจำเป็นจริงๆ เช่น การขยายเมือง ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการสาธารณสุข สาธารณูปโภค ระบบโรงงาน ระบบอุตสาหกรรม จำเป็นต้องมีสหพันธกรรมกร ความจำเป็นและความต้องการเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นต่างๆ ขึ้น

ในสังคมตะวันตกมีนโยบายที่สนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลง เพราะการเปลี่ยนแปลงมุ่งไปสู่ความเจริญก้าวหน้า สนับสนุนให้เยาวชนมีความคิดริเริ่ม เพราะฉะนั้น จะเกิดมีการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ส่วนมากการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นโดยรัฐเป็นผู้วางแผน โดยต้องกำหนดจุดหมายปลายทาง และวิธีที่จะก้าวไปสู่จุดหมายเหล่านี้ล่วงหน้า เพื่อความเป็นระเบียบของสังคม และเกิดประโยชน์ต่อสังคม

7. พื้นฐานทางวัฒนธรรม จะหมายถึงในแง่ของการเพิ่มพูนความรู้และเทคนิคที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ประดิษฐ์คิดค้น ในขณะที่พื้นฐานทางวัฒนธรรมเจริญขึ้น การเพิ่มจำนวนของสิ่งประดิษฐ์และการค้นพบจะเป็นไปได้มากขึ้น

แบบจำลองและทฤษฎีการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

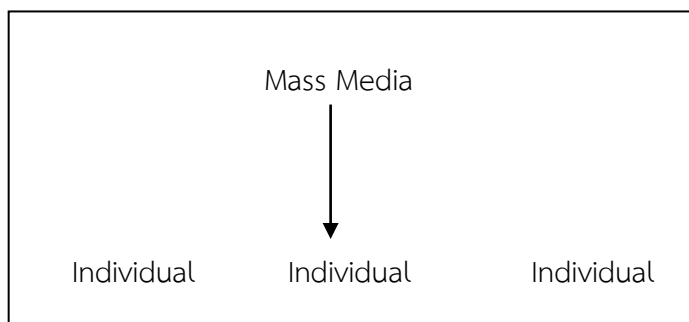
โดยทั่วไปการสื่อสาร (Communication) หมายถึง การกระทำที่มีสิ่งเร้าและมีการโต้ตอบต่อสิ่งเร้า โดยบุคคลหนึ่งตั้งใจหรืออาจไม่ตั้งใจส่งสิ่งเร้าเพื่อกระตุ้นการตอบสนองจากอีกฝ่ายหนึ่ง หรือเป็นเหตุการณ์ที่ต้องมีองค์ประกอบอย่างน้อย 5 อย่าง คือ 1) ผู้ส่งสาร 2) สิ่งเร้าหรือสาร 3) ช่องทาง 4) ผู้รับสาร 5) การตอบสนอง นอกจากนี้ Rogers (1995 : 105-107) ได้กล่าวถึงความหมายของการสื่อสารว่า เป็นกระบวนการที่ความคิดหรือข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร โดยมีเจตนาที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือพฤติกรรมของผู้รับสาร ทั้งนี้การศึกษาแบบจำลองและทฤษฎีการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีรายละเอียดดังนี้

1. แบบจำลองการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Communication Model for Social Change)

การติดต่อสื่อสารของมนุษย์มีอุปสรรคหลายประการ การที่จะหลีกเลี่ยงหรือหาวิธีป้องกันแก้ไขเพื่อให้การติดต่อสื่อสารของมนุษย์เป็นไปโดยราบรื่นและมีประสิทธิภาพสูงสุดตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ นั้นเป็นสิ่งสมควรให้ความสนใจเพื่อประโยชน์ในการติดต่อสื่อสารที่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร แบบจำลองการสื่อสารที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในแง่ของวัตถุประสงค์ในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม โดยแบบจำลองการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แบ่งออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ แบบจำลองตามทฤษฎีเข็มฉีดยาและแบบจำลองตามทฤษฎีการไหล 2 จังหวะ (จินตวิโร เกษมสุข. 2554 : 26-29) ดังนี้

1.1 แบบจำลองตามทฤษฎีเข็มฉีดยา (Hypodermic Needle Model)

ทฤษฎีเข็มฉีดยา เชื่อว่าสื่อมวลชนสามารถเผยแพร่เนื้อหาข่าวสารสู่ผู้รับสาร และก่อให้เกิดผลอย่างเฉียบพลันตามที่ผู้ส่งสารตั้งใจไว้ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นผลระยะสั้น และเป็นผลในระดับพฤติกรรม โดยมีการแสดงแบบจำลองดังภาพที่ 5.1



ภาพที่ 5.1 แบบจำลองตามทฤษฎีเข็มฉีดยา

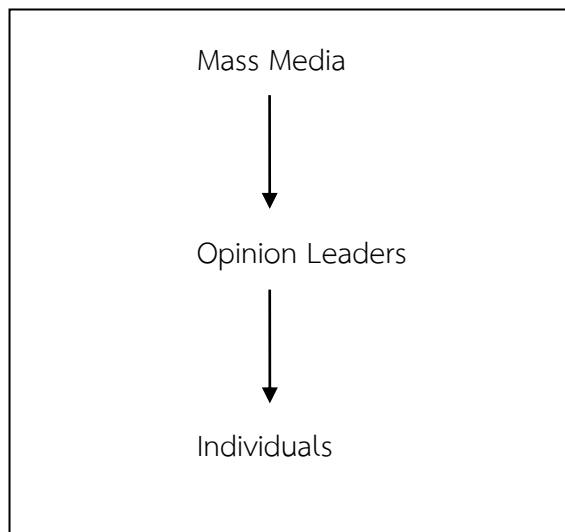
ที่มา : จินตวีร์ เกษมสุข. 2554 : 27.

จากภาพที่ 5.1 อธิบายว่า ผู้ส่งสาร/สื่อมวลชน (Mass Media) เป็นผู้มีอำนาจและบทบาทสำคัญที่สุด เพราะสามารถกำหนดข่าวสารและส่งข่าวสารไปยังผู้รับ โดยการคาดคะเนผลที่จะเกิดขึ้นได้ คล้ายกับแพทย์ที่ฉีดยารักษาผู้ป่วย ข่าวสารที่จะส่งไปจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้รับได้โดยตรงและให้ผลทันที หรือกล่าวไว้ว่า พลังอำนาจของสื่อจะสร้างผลกระทบ (Impact) ให้เป็นตามที่ต้องการ

ทฤษฎีนี้บางครั้งเรียกว่า ทฤษฎีกรุ่นปืน (Bullet Theory) หรือเรียกว่า ทฤษฎีสื่อสารจังหวะเดียว (One-step Flow Theory) ซึ่งเป็นแบบจำลองของการสื่อสารที่เน้นการไหลของข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารเพียงทางเดียว (One-way Communication) หรือมีลักษณะการไหลของข่าวสารแบบขั้นตอนเดียว (One-step Flow Communication)

1.2 แบบจำลองตามทฤษฎีการไหล 2 จังหวะ (Two-step Flow Model)

แบบจำลองทฤษฎีการไหลสองจังหวะ เชื่อว่าในสังคมใดสังคมหนึ่ง มักมีกลุ่มผู้นำความคิดเห็น ซึ่งนับเป็นสื่อบุคคลที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของกลุ่มผู้รับสารที่อยู่ภายใต้การนำของผู้นำความคิดเห็นนั้น โดยมีการแสดงแบบจำลองดังภาพที่ 5.2



ภาพที่ 5.2 แบบจำลองตามการไหล 2 จังหวะ

ที่มา : จินตวีร์ เกษมสุข. 2554 : 28.

จากภาพที่ 5.2 อธิบายว่า การไหลของข่าวสารจึงมีลักษณะแบบสองจังหวะ (Two-step Flow Communication) กล่าวคือ ต้องจัดให้ข่าวสารไหลจากสื่อมวลชนไปยังกลุ่มผู้นำความคิด (Opinion Leaders) ในสังคมหรือชุมชนเป็นจังหวะแรก จากนั้นจากนั้นจึงเป็นการไหลจังหวะที่สองจากกลุ่มผู้นำความคิดไปยังประชาชนอีกทอดหนึ่ง

ความจำเป็นที่ต้องใช้แหล่งข่าวสาร 2 ชนิดนั้นก็เนื่องจากแหล่งข่าวสารแต่ละชนิดต่างก็ทำหน้าที่เฉพาะตัว ได้แก่ สื่อมวลชนทำหน้าที่ได้เพียงการถ่ายทอดและแนวโน้มใจด้วยข้อมูลสำหรับขั้นตอนในการตัดสินใจลงมือปฏิบัติจำเป็นต้องอาศัยการแนะนำจากสื่อบุคคลที่เป็นกลุ่มผู้นำความคิดในชุมชนหรือท้องถิ่น ซึ่งทฤษฎีนี้จะมีอิทธิพลอย่างยิ่งโดยเฉพาะเรื่องการเผยแพร่นวัตกรรมไปสู่สังคมชนบท

ผู้นำความคิด จัดเป็นสื่อบุคคลที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาด้วยเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลและพฤติกรรมของบุคคลอื่นๆ ตามที่ต้องการ (เสถียร เขยประทับ. 2538 : 40) ดังนั้นบทบาทสำคัญในการกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนหรือชุมชนได้รับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาที่เหมาะสมนั้น ต้องอาศัยผู้นำชุมชนที่อยู่ในท้องถิ่น เพราะถือว่าเป็นสื่อบุคคล (Personal Media) ที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนหรือชุมชนมากที่สุด และเป็นบุคคลที่เข้าใจสภาพปัญหาท้องถิ่น เข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและชุมชน โดยการใช้วิธีการติดต่อสื่อสารระหว่าง

บุคคล (Interpersonal Communication) ซึ่งเป็นกระบวนการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่าย (Reciprocal Interaction) หรือมากกว่า การสื่อสารประเภทนี้จะเกิดองค์ประกอบของการสื่อสารครบถ้วนสมบูรณ์ คือ มีผู้ส่งสาร (Senders or Sources) สาร (messages) สื่อหรือช่องทาง (Channels) ให้สารนั้นไหลไปยังผู้รับสาร (Receivers or Audiences) และผลของการสื่อสาร (Effect) และปฏิกริยาโต้ตอบ (Feedback and Interaction)

2. ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Communication Theories for Social Change)

นักวิชาการด้านการสื่อสารได้ให้ความหมายของทฤษฎีไว้ว่า หมายถึง กลุ่มความสัมพันธ์ของแนวความคิดที่แสดงให้เห็นอย่างเป็นระบบถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในแง่ของการประชาสัมพันธ์ให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของผู้สื่อสารอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การสื่อสารบรรลุวัตถุประสงค์ของการเปลี่ยนแปลงนั้น (จินตวีร์ เกษมสุข. 2554 : 30-30) ได้แก่

2.1 ทฤษฎีอัตลักษณ์ของผู้สื่อสาร

ตัวแปรที่มีผลต่อการยอมรับเชื่อถือในข้อมูลข่าวสารที่ได้รับสูงกว่าตัวแปรอื่น ๆ ทั้งหมด อัตลักษณ์ดังกล่าวได้แก่ ความรู้ที่ผู้สื่อสารมีเกี่ยวกับสิ่งที่พูด คุณธรรมของผู้สื่อสาร และทำที่สุดคือ เหตุสำคัญที่สร้างความเลื่อมใสและถือตัวในผู้สื่อสาร และเมื่อความเชื่อมั่นเลื่อมใสเกิดขึ้นจะสามารถโน้มน้าวจิตใจบุคคลที่ได้รับสารได้ผลเป็นอย่างดี

2.2 ทฤษฎีความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มาของสาร

ความน่าเชื่อถือและแหล่งข่าวข้อมูลข่าวสารผลเนื่องจากคุณลักษณะที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือของหมู่เลื่อมใสในหมู่ผู้รับสาร คุณลักษณะที่เรียกว่าอัตลักษณ์ของผู้สื่อสาร ได้แก่ ความรู้ที่มีคุณธรรม และความปรารถนาดีที่ผู้รับสารเชื่อว่า ผู้สื่อสารมีให้ต่อผู้รับสาร

2.3 ทฤษฎีการสื่อสารในการจัดการสภาวะวิกฤต

สภาวะวิกฤต คือ เหตุการณ์ที่ไม่ปกติ และส่งผลหรืออาจส่งผลกระทบต่อการทำงานหรือผลงานของหน่วยงานหรือองค์กร หรือแม้แต่ในสังคมระดับกว้างหรือประเทศ ในแต่ละเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น นักประชาสัมพันธ์ที่ทฤษฎีที่เชื่อกันว่า ต้องมีวิธีการทางการสื่อสารที่ถูกต้อง เพื่อจัดการให้เหตุการณ์ต่าง ๆ คลี่คลายกับสู่สภาวะปกติโดยเร็วที่สุด ให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุด ขณะเดียวกันต้องสร้างความเข้าใจชื่อเสียงขององค์กร หรือประเทศให้กลับมามีขึ้น

2.4 ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อเปลี่ยนแปลง

ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อเปลี่ยนแปลง เป็นแนวคิดของการดำเนินการที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงซึ่งสมาชิกขององค์กรหรือสังคมยอมรับว่า เป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงแบบใหม่ที่มีประสิทธิภาพกว่า เป็นประโยชน์มากกว่า หรือเป็นวิธีการดำเนินชีวิตแบบใหม่ที่ดียิ่งกว่า

2.5 ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแนวความคิดใหม่ที่มีรากฐานจากแนวความคิดจากระบอบประชาธิปไตย เป็นกระแสของความคิดที่ทำให้ผู้คนในสังคมตระหนักดีว่าการดำเนินกิจการใด ๆ ก็ตาม ผู้ที่ได้รับผลกระทบและมีส่วนร่วมได้เสียควรเป็นผู้มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นและเสนอแนะความคิด การปฏิบัติงานประชาสัมพันธ์ในยุคปัจจุบันจึงต้องประยุกต์แนวคิดให้ตอบรับกับแนวคิดประชาธิปไตย โดยต้องสร้างกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนอันเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงานและเป็นส่วนสำคัญของแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนกลุ่มที่มีส่วนได้เสียและได้รับผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ดังนั้น การพัฒนาจึงควรเริ่มจากความต้องการของชุมชนแทนความต้องการของหน่วยงานภาครัฐ

โดยสรุปแล้ว แนวทางในการพัฒนาชุมชนและสังคมนั้น จำเป็นต้องมีการแสวงหาวิธีที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสม เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งหมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง (Involvement) ในการตัดสินใจร่วมการดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนนั่นเอง

เทคโนโลยีการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสังคม อธิบายว่าเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้การกระจายข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทุกทิศทาง และมีระบบตอบสนอง ด้วยเหตุนี้ผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ผลของความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้เกิดแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายด้าน แนวโน้มที่สำคัญที่เกิดจากเทคโนโลยีและเป็นที่ยกอ้างถึงกันมาก (พูนศักดิ์ สักกทัตติยกุล. 2558 : ออนไลน์) ดังนี้

1. เทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้สังคมเปลี่ยนจากสังคมอุตสาหกรรมมาเป็นสังคมสารสนเทศ สภาพของสังคมโลกได้เปลี่ยนแปลงมาแล้วสองครั้ง จากสังคมความเป็นอยู่แบบเร่ร่อนมาเป็นสังคมเกษตรที่มีการเพาะปลูกและสร้างผลิตผลทางการเกษตร ทำให้มีการสร้างบ้านเรือนเป็นหลัก

แหล่ง ต่อมามีความจำเป็นต้องผลิตสินค้าให้ได้ปริมาณมากและต้นทุนถูก จึงต้องหันมาผลิตแบบอุตสาหกรรม ทำให้สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์เปลี่ยนแปลงมาเป็นสังคมเมือง มีการรวมกลุ่มอยู่อาศัยเป็นเมือง มีอุตสาหกรรมเป็นฐานการผลิต สังคมอุตสาหกรรมได้ดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน และเข้าสู่สังคมสารสนเทศ การดำเนินธุรกิจใช้สารสนเทศอย่างกว้างขวาง เกิดคำใหม่ว่า ไซเบอร์สเปซ มีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น การพูดคุยผ่านอินเทอร์เน็ต การซื้อสินค้าและบริการ ฯลฯ

2. เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นเทคโนโลยีแบบตอบสนองตามความต้องการของผู้ใช้แต่ละคน เช่น การดูโทรทัศน์ วิทยุ เมื่อเราเปิดเครื่องรับโทรทัศน์หรือวิทยุ เราไม่สามารถเลือกตามความต้องการได้ หากไม่พอใจก็ทำได้เพียงเลือกสถานีใหม่ แนวโน้มจากนี้ไปจะมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เรียกว่า On Demand เราจะมีโทรทัศน์และวิทยุแบบเลือกดู เลือกฟังได้ตามความต้องการ หากระบบการศึกษาจะมีระบบ Education on Demand คือสามารถเลือกเรียนตามความต้องการได้ การตอบสนองตามความต้องการ เป็นหนทางที่เป็นไปได้ เพราะเทคโนโลยีมีพัฒนาการที่ก้าวหน้าจนสามารถนำระบบสื่อสารมาตอบสนองตามความต้องการของมนุษย์

3. เทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้เกิดสภาพการทำงานแบบทุกสถานที่ และทุกเวลา เมื่อการสื่อสารก้าวหน้าและแพร่หลายขึ้น การโต้ตอบผ่านเครือข่ายทำให้มีปฏิสัมพันธ์ได้ เกิดระบบการประชุมทางวิดีโอทัศน์ ระบบประชุมบนเครือข่าย ระบบโทรศึกษา ระบบการค้าบนเครือข่าย ลักษณะของการดำเนินงานเหล่านี้ ทำให้ผู้ใช้ขยายขอบเขตการดำเนินกิจกรรมไปทุกหนทุกแห่งตลอด 24 ชั่วโมง เราจะเห็นจากตัวอย่างที่มีมานานแล้ว เช่น ระบบเอทีเอ็ม ทำให้การเบิกจ่ายได้เกือบตลอดเวลา และกระจายไปใกล้ตัวผู้รับบริการมากขึ้น และด้วยเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าขึ้น การบริการจะกระจายมากยิ่งขึ้นจนถึงที่บ้าน ในอนาคตสังคมการทำงานจะกระจายงานบางงานอาจนั่งทำที่บ้านหรือที่ใดก็ได้ และเวลาใดก็ได้

4. เทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนจากระบบท้องถิ่นไปเป็นเศรษฐกิจโลก ระบบเศรษฐกิจซึ่งแต่เดิมมีขอบเขตจำกัดภายในประเทศ ก็กระจายเป็นเศรษฐกิจโลก ทั่วโลกจะมีกระแสการหมุนเวียนแลกเปลี่ยนสินค้า บริการอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว เทคโนโลยีสารสนเทศมีส่วนเอื้ออำนวยให้การดำเนินการมีขอบเขตกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ระบบเศรษฐกิจของทุกประเทศในโลกเชื่อมโยงและมีผลกระทบต่อกัน

5. เทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้องค์กรมีลักษณะผูกพันหน่วยงานภายในเป็นแบบเครือข่ายมากขึ้น แต่เดิมการจัดองค์กรมีการวางเป็นลำดับชั้น มีสายการบังคับบัญชาจากบนลงล่าง แต่เมื่อการ

สื่อสารแบบสองทางและการกระจายข่าวสารดีขึ้น มีการใช้เครือข่ายคอมพิวเตอร์ในองค์กรผูกพันกัน เป็นกลุ่มงาน มีการเพิ่มคุณค่าขององค์กรด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดโครงสร้างขององค์กรจึงปรับเปลี่ยนจากเดิม และมีแนวโน้มที่จะสร้างองค์กรเป็นเครือข่ายที่มีลักษณะการบังคับบัญชาแบบ แนวราบมากขึ้น หน่วยธุรกิจจะมีขนาดเล็กลง และเชื่อมโยงกันกับหน่วยธุรกิจอื่นเป็นเครือข่าย โครงสร้างขององค์กรจึงเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของเทคโนโลยี

6. เทคโนโลยีสารสนเทศ ก่อให้เกิดการวางแผนการดำเนินการระยะยาวขึ้น อีกทั้งยังทำให้ วิธีการตัดสินใจรอบคอบมากขึ้น แต่เดิมการตัดสินใจอาจมีหนทางให้เลือกได้น้อย เช่น มีคำตอบเดียว ใช่ และ ไม่ใช่ แต่ด้วยข้อมูลข่าวสารที่สนับสนุนการตัดสินใจ ทำให้วิถีความคิดในการตัดสินใจ ปัญหาเปลี่ยนไป ผู้ตัดสินใจมีทางเลือกได้มากและมีความรอบคอบในการตัดสินใจได้ดีขึ้น

7. เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นเทคโนโลยีเดียวที่มีบทบาทที่สำคัญในทุกวงการ ดังนั้นจึงมี ผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม ศิลธรรม การศึกษา เศรษฐกิจและการเมืองได้อย่างมาก ลองนึกดูว่าขณะนี้เราสามารถชมข่าว ชมรายการทีวี ที่ส่งกระจายผ่านดาวเทียมของประเทศต่างๆ ได้ ทั่วโลก เราสามารถรับรู้ข่าวสารได้ทันที เราใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตในการสื่อสารระหว่างกัน และ ติดต่อกับคนได้ทั่วโลก จึงเป็นที่แน่ชัดว่าแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองจึงมีลักษณะเป็นสังคมโลกมากขึ้น

ยุทธวิธีการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ในปัจจุบัน “การพัฒนา” มิใช่เป็นเพียงแนวคิดเท่านั้น แต่จะต้องนำไปสู่การปฏิบัติ ดังนั้น การสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล หรือการสื่อสารมวลชนจึงถูก คาดหมายให้เข้ามามีบทบาทสนับสนุนส่งเสริมในฐานะเป็นกลไกหรือเครื่องมือสำคัญ นอกจากนั้น ต้องคำนึงถึงประเด็นของ “การมีส่วนร่วม” ของกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารเพื่อการพัฒนาอย่างแท้จริง จึงควรเป็น แบบ Bottom-up Communication และ แบบ Two-way Communication คือ ทั้งรัฐบาล หน่วยงานราชการ องค์กรภาคเอกชน และประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ต่างต้องสวมทั้ง บทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร มีการสื่อสารซึ่งกันและกันผ่านช่องทางการสื่อสาร โดยเนื้อหา สารสำคัญของสารนั้นควรเป็นไปตามความต้องการของประชาชน

การกำหนดยุทธวิธี (Strategy) เป็นหลักการที่ผู้วางแผนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาจะต้องคำนึงถึงก่อนการวางแผนเสมอ เนื่องจากเป็นแนวทางในการพัฒนาที่สำคัญ และควบคุมการพัฒนาให้สามารถบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่กำหนดไว้ ซึ่งมีปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้

1. ยุทธวิธีการสื่อสารระดับประเทศ

ยุทธวิธีทางการสื่อสาร คือ การตัดสินใจเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารว่าจะสื่อสารอะไรไปกับใคร เมื่อใด เพื่ออะไร และอย่างไร (เสถียร เขยประทับ. 2538 : 85) ดังนั้น ยุทธวิธีทางการสื่อสารเพื่อการพัฒนา จึงหมายถึง การตัดสินใจที่เกี่ยวกับการที่จะนำยุทธวิธีต่าง ๆ ทางสื่อสารไปใช้ในการพัฒนาให้ตรงตามเป้าหมาย

McQuail (1983 : 209-213) ได้ประมวลคุณลักษณะสำคัญยุทธวิธีการสื่อสารที่มีบทบาทในการพัฒนาประเทศ ดังนี้

1.1 Multiplicity

สื่อที่ใช้ควรมีลักษณะหลากหลายผสมผสานกัน ดังนั้น การนำจุดเด่นของแต่ละสื่อมาผสมผสานกันอย่างเหมาะสมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งต่อการวางแผนการสื่อสาร การใช้สื่อผสม (Media Mix) คือ การใช้สื่อมากกว่า 1 ประเภทขึ้นไป เพื่อให้สื่อเหล่านั้นช่วยส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกันในการสร้างผลลัพธ์ที่ดีที่สุด

1.2 Smallness of Scale

เป็นการสื่อสารขนาดเล็ก โดยเจาะจงกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน ยิ่งกำหนดเป้าหมายชัดเจนมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทำให้การสื่อสารในครั้งนั้นประสบความสำเร็จมากเท่านั้น ดังนั้น ผู้วางแผนการสื่อสารต้องยอมเสียเวลาในการระบุเป้าหมายเพราะมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเลือกใช้สื่อให้ถูกต้องและเหมาะสม

1.3 Two-way Communication

เป็นการสื่อสาร 2 ทาง อันเป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถมีปฏิริยาโต้ตอบกันได้ตลอดเวลา ทั้งอย่างเป็นทางการ ทั้งนี้ สถานะและบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสารจะสลับปรับเปลี่ยนอยู่ตลอด

1.4 Horizontal Communication

เป็นการสื่อสารในแนวราบในทุกระดับของสังคม ต้องมีการกระจายข้อมูลข่าวสารโดยใช้เครือข่ายของผู้นำ อันเป็นการสื่อสารระหว่างชุมชนหนึ่งกับอีกชุมชนหนึ่ง หรือระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านด้วยกันเอง

1.5 Bottom-up

เป็นการสื่อสารจากล่างสู่บน ซึ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) โดยเน้นการสนทนาโต้ตอบกันในลักษณะของการปรึกษาหารือระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกระดับ ทิศทางการไหลของข่าวสารจึงมิใช่เป็นเพียงการสื่อสารจากบนลงล่าง หรือจากเจ้าหน้าที่รัฐไปยังชาวบ้านเท่านั้นแต่จะมีการสื่อสารจากล่างสู่บนจากชาวบ้านสู่เจ้าหน้าที่รัฐ

1.6 Repeating

การย้ำบ่อยๆ จะช่วยให้เกิดความน่าสนใจเพิ่มขึ้น สารที่นำเสนอจะมีความคงทนถาวรมากขึ้น แต่การใช้วิธีการนี้ควรระวังว่า ถ้าย้ำบ่อย ๆ และการกระทำต่อเนื่องกันจากอาจถึงจุดอิ่มตัว ถ้าเมื่อใดถึงจุดอิ่มตัวผลจะลดลงทันทีเพราะผู้รับสารจะเริ่มเบื่อหน่ายหรือชินชา

1.7 Participation

เป็นการให้ผู้รับสาร เช่น ประชาชน ชุมชนได้มีส่วนร่วม การพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ คือ การพัฒนาที่ต้องลงมือรากฐานของชุมชนทั้งในระดับวัฒนธรรมและจิตใต้สำนึก โดยประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ส่วนหลักการที่สำคัญที่สุดของการมีส่วนร่วมก็คือ การกระจายอำนาจการให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการคิด การตัดสินใจ การบริหาร การจัดการ ในการทำงานร่วมกันนี้เอง บุคคลจะเกิดการเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็จะขยายวงกว้างมากขึ้น

ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ที่ปรับเปลี่ยนเร็วและสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องกำหนดยุทธวิธีทางการสื่อสารในการพัฒนาประเทศที่เหมาะสม โดยเสริมสร้างความแข็งแกร่งของโครงสร้างของระบบต่าง ๆ ภายในประเทศมีศักยภาพ และสร้างฐานความรู้ของประชาชนให้เป็นภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างรู้เท่าทัน ควบคู่ไปกับการกระจายการพัฒนาและเสริมสร้างความเท่าเทียมกันของกลุ่มคนในสังคม และความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น

2. ยุทธวิธีการสื่อสารระดับท้องถิ่น

การพัฒนาประเทศในระดับท้องถิ่นนั้น มุ่งสู่การมีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในการนำไปสู่การพึ่งตนเอง รวมทั้งการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีลักษณะสำคัญของยุทธวิธีการสื่อสารที่มีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น (จินตวีร์ เกษมสุข. 2554 : 69) มีดังนี้

2.1 ใช้สื่อท้องถิ่น (Local Media) เป็นสื่อที่เข้าถึงชาวบ้านหรือชุมชนในท้องถิ่น ซึ่งอาจมีการถ่ายทอดโดยใช้ภาษาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น วิทยุกระจายเสียงประจำจังหวัดหรือท้องถิ่น วิทยุชุมชน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น หอกระจายข่าวหรือเสียงตามสายเคเบิลทีวีท้องถิ่น หรือแม้แต่สื่อพื้นบ้าน เช่น ลิเก ละคร เป็นต้น

2.2 ใช้สื่อชุมชน (Communication Media) เช่น สื่อบุคคลในพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนที่เกิดและเติบโตในชุมชนนั้นเป็นผู้สัมผัส และคุ้นเคยในภาษา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม วิถีชีวิตในชุมชน

2.3 ใช้สื่อกิจกรรม (Activity Media) เป็นสื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านหรือชุมชน สื่อกิจกรรมนี้สามารถปรับปรุงดัดแปลงแก้ไขให้ยืดหยุ่น เหมาะสมกับโอกาสและสถานการณ์ได้ง่าย แต่มีข้อจำกัดคือผู้รับมีจำนวนจำกัดเฉพาะกลุ่มที่ร่วมกิจกรรมนั้นๆ

กล่าวโดยสรุปแล้ว การสื่อสารในระดับท้องถิ่นโดยใช้สื่อท้องถิ่นเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในกรณีที่ไม่สามารถใช้สื่อจาส่วนกลางในระดับประเทศได้ถือเป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างคนในท้องถิ่นเดียวกันที่จะก่อให้เกิดการสื่อสารส่วนรวมและโยงใยความเป็นชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งพร้อมที่จะก้าวเดินไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาประเทศได้

สรุป

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา การโดยเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่ขึ้นในระบบสังคม โครงสร้างทางสังคมและความสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นสามารถเป็น รูปแบบทั้งบวกและลบหรือที่เป็นคุณประโยชน์หรือโทษก็เป็นได้ รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงทาง สังคมและวัฒนธรรม มีการแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบที่สำคัญ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ 2) การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติรุนแรง และ 3) การเปลี่ยนแปลงแบบมีแผนการ โดยการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุ ที่สำคัญ 2 ประการคือ 1) สาเหตุที่มาจากภายในระบบ สังคมเอง ได้แก่ การประดิษฐ์คิดค้นและการอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ของสังคมไม่ครบถ้วน และ 2) สาเหตุมาจากภายนอกระบบสังคม ได้แก่ การแพร่กระจายและการยืมทางวัฒนธรรม แบบจำลอง การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แบ่งออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ แบบจำลองตามทฤษฎีเข็มฉีดยาและแบบจำลองตามทฤษฎีการไหล 2 จังหวะ และ ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงทาง สังคม ประกอบไปด้วย ทฤษฎีอัตลักษณ์ของผู้สื่อสาร ทฤษฎีความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มาของสาร ทฤษฎีการสื่อสารในการจัดการสภาวะวิกฤต ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่าง กว้างขวางต่อสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร ทั้งต่อบุคคล องค์กร หรือสังคม พัฒนาการของเทคโนโลยีการ สื่อสารทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก นอกจากนี้เทคโนโลยีสารสนเทศทำให้การกระจายข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทุกทิศทาง และมีระบบตอบสนอง ด้วยเหตุนี้ ผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ผลของความก้าวหน้าทางด้าน เทคโนโลยีสารสนเทศทำให้เกิดแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายด้าน และยุทธวิธีทางการ สื่อสาร คือ การตัดสินใจเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารว่าจะสื่อสารอะไร ไปกับใคร เมื่อใด เพื่ออะไร และอย่างไร โดยยุทธวิธีทางการสื่อสารเพื่อการพัฒนา หมายถึง การตัดสินใจที่เกี่ยวกับการที่จะนำ ยุทธวิธีต่าง ๆ ทางการสื่อสารไปใช้ในการพัฒนาให้ตรงตามเป้าหมาย ซึ่งมีการจำแนกออกเป็นยุทธวิธี การสื่อสารระดับประเทศและระดับท้องถิ่น

คำถามท้ายบท

1. จงอธิบายความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
2. รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีกี่รูปแบบ อะไรบ้างจงอธิบาย
3. จงอธิบายสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มาจากภายในของระบบสังคม
4. จงอธิบายสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มาจากภายนอกของระบบสังคม
5. จงอธิบายความแตกต่างระหว่างการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและการยืมทางวัฒนธรรม
ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร
6. จงอธิบายปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
7. จงอธิบายความแตกต่างระหว่างแบบจำลองตามทฤษฎีเข็มฉีดยาและแบบจำลองตาม
ทฤษฎีการไหล 2 จังหวะ พอสังเขป
8. จงยกตัวอย่างทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมา 3 ทฤษฎี พร้อม
อธิบายพอสังเขป
9. ผลของความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้เกิดแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง
ทางสังคมมีอะไรบ้าง
10. จงสรุปสาระสำคัญของยุทธวิธีการสื่อสารระดับท้องถิ่น พอสังเขป

เอกสารอ้างอิง

- จินตวีร์ เกษมสุข. (2554). การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิเทศ ดินณะกุล. (2551). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผจงจิตต์ อธิคมนันท์. (2549). สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์. (2547). การจัดระเบียบทางสังคม : ความคิดพื้นฐานทางสังคมวิทยา.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พูนศักดิ์ สักกทัตติยกุล. (2558). เทคโนโลยีสารสนเทศกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. [ออนไลน์].
แหล่งที่มา : <http://www.thaigoodview.com/node/40404>. [15 กุมภาพันธ์ 2559].

ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.**

พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.

ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2555). **ความรู้เบื้องต้นทางสังคมวิทยา.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุนทร ปัญญาพงษ์. (2554). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมวิทยา.** ชัยภูมิ : มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ.

สุริชัย หวันแก้ว. (2553). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสถียร เขยประทับ. (2538). **การสื่อสารและพัฒนา.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

McQuail, D. (1983). **Mass Communication Theory.** Sage Publications.

Roger, Everett M. (1995). **Diffusion of Innovation.** 4th ed. New York : The Free Press.